

Čtyřicetiny chráněné krajinné oblasti Český kras

The 40th anniversary of the Czech Karst Protected Landscape Area

Irena Jančaříková¹

0. Abstract

In 2012, the Český kras (Bohemian Karst or Czech Karst in English) Protected Landscape Area celebrates the fortieth anniversary of its declaration. The territory stretches along the Berounka River between the cities of Prague and Beroun and covers an area of 132 km². It contains unique natural and cultural values which should be protected as a whole. The mission of any protected landscape area is to maintain all unique examples of both geological heritage and living forms of nature as well as cultural and technical monuments, while developing sustainable forms of economic exploitation of the region. The government administration in this protected area is provided by the Protected Landscape Area Administration of Český kras, which also deals with professional, research, educational, informational, methodological and documentation activities, and takes care about the natural environment and landscape.

1. Úvod

Pojem Český kras začal ve svých četných novinových článcích používat krasový badatel Jaroslav Petrbok (*1881; †1960) ve 20. letech minulého století pro vápencovou oblast ležící jihozápadně od Prahy, částečně zasahující až na území hlavního města. Tento termín se vžil v řadách široké veřejnosti a používá se dodnes. Z odborníků ho používají botanici pro označení fytogeografického okresu číslo 8 „Český kras“, což je oblast s teplomilnou květenou vázanou na vápenec. Pro geology jde o centrální část pražské pánve Barrandienu. Pro geomorfology jde o jednotky Poberounské soustavy, Třebotovskou plošinu a Karlštejnskou vrchovinu.

V předkládaném článku pod tímto pojmem označujeme především chráněnou krajinnou oblast Český kras (dále jen CHKO), která zahrnuje podstatnou část vápencového území. Rozprostírá se podél řeky Berounky mezi městy Prahou a Berounem na ploše 132 km². Zaujímá tedy část okresů Beroun a Praha–západ a část obvodu Praha 5.

2. Český kras

Český kras v širším, Petrbokově pojetí, je v rámci České republiky unikátní oblastí. Je to největší vápencové území v Čechách. Světově je proslulé z geologického hlediska. Horniny tu vznikaly v mořském prostředí již ve starších prvohorách. Zejména ve vápencích a břidlicích se zachovaly četné zkameněliny. Český kras je klasická paleontologická oblast s výskytem bohatých paleontologických nalezišť. Zkoumala je řada vědců, z nichž nejvýznamnější byl Joachim Barrande (*1799; †1883; HORNÝ a TUREK 1999). Dnes se zde mimo jiné nacházejí mezinárodní stratigrafické profily v prvohorních útvarech siluru a devonu. K nejvýznamnějším z nich patří světově uznávaná hranice (tzv. stratotyp) silur/devon na Klonku u Suchomast. Pomocným stratotypem k profilu na Klonku je Budňanská skála u Karlštejna. Tyto profily popisuje v rámci české psané literatury např. Ivo Chlupáč (CHLUPÁČ 1999). V lomu Požáry u Řeporyjí se nachází mezinárodní stratotyp hranice mezi silurskými odděleními ludlow a přídolí. V lomu Prastav u Holyně byl vyhlášen mezinárodní parastratotyp hranice spodní/střední devon. V lomu Vápenice u Velké Chuchle leží mezinárodní stratotyp hranice mezi devonskými odděleními lochkovem a pragem. Tyto

profily popisuje v rámci české psané literatury např. Jiří Kříž (KŘÍŽ 1999). Ve vápencích byly vyvinuty četné krasové jevy, zejména jeskyně. Těch bylo dosud objeveno téměř 700, včetně nejdelšího jeskynního systému v Čechách, Koněpruských jeskyní. Jde o jeskynní systém dlouhý 2 km a vytvořený ve třech patrech s výškovým rozdílem 70 metrů. Část Koněpruských jeskyní je zpřístupněna veřejnosti (HROMAS et al. 2009).

Geologický, převážně vápencový podklad a specifická geomorfologie krajiny nejvíce ovlivňují Český kras z botanického hlediska. Území CHKO spadá do samostatného botanického fytogeografického okresu Český kras. Pro oblast je charakteristický výskyt teplomilných a suchomilných rostlin na skalních stepích. Rostou zde v rámci České republiky ohrožené až kriticky ohrožené rostlinné druhy, např. včelník rakouský, hlaváček jarní či rudohlávek jehlanovitý. K cenným společenstvům patří dále šipákové doubravy s dřínem. V šipákových doubravách a na skalních stepích nalezneme endemit Českého krasu, jeřáb krasový. Bohatý je i výskyt bylin a trav. Z přirozených lesních společenstev jsou nejrozšířenější habrové doubravy s vzácnějšími druhy rostlin, např. lilí zlatohlávkem, medovníkem meduňkolistým, ojediněle se zvonovcem lilíolistým či vstavačem mužským. Pro svou pestrost a ojedinělost je Český kras klasickou lokalitou, kde se rozvíjel a dodnes rozvíjí botanický výzkum (LOŽEK et al. 2005).

Český kras je pestrý také ze zoologického hlediska. Z obratlovců zde žijí v podstatě stejné druhy jako ve středních Čechách, např. jezevec lesní, kuna skalní či prase divoké. Vzhledem k charakteru krajiny je zde chudá zvířena vodní a mokřadní. Bohatý je však výskyt až čtrnácti druhů letounů, kteří mají úzký vztah ke specifickým krasovým podmínkám. Vzácností je výskyt původní populace sysla obecného u Loděnice. Z ptáčích faun zde převažují lesní druhy, např. datel černý či skřivan lesní. Velmi bohatá je v Českém krasu fauna bezobratlých, kteří mají mnohdy úzký vztah k vápencovému podkladu. To se týká zejména měkkýšů. Z nich nejvzácnější je ovsenka skalní, která žije v rámci České republiky jen v Českém krasu. Z bezobratlých zde byli podrobně zkoumáni kromě měkkýšů hlavně motýli a některé čeledi brouků (LOŽEK et al. 2005).

V Českém krasu se zachovaly přírodní hodnoty, přestože jde o dlouhodobě osídlenou kulturní krajinu, kde se člověk poprvé objevil asi před 180 000 lety. Činnost člověka nám dokládají četné archeologické nálezy a historické pamětihodnosti (MATOUŠEK et al. 2005). I dnes je tato oblast poměrně hustě osídlena. Díky blízkosti Prahy je Český kras turisticky hojně využívanou a navštěvovanou oblastí.

3. Vyhlášení CHKO

Krajina Českého krasu byla již odedávna středem pozornosti mnoha přírodovědců rozličných oborů. Ti se snažili o zachování přírodního bohatství již v dobách, kdy devastace ještě zdaleka

¹ Správa CHKO Český kras, 267 08 Karlštejn 85; irena.jancarikova@nature.cz
Český kras (Beroun), XXXVIII (2012), 41–44, 4 tab., jedna barevná fotografie na titulu

© Muzeum Českého krasu, Beroun

ISSN 1211-1643

ISBN 978-80-87708-01-9

Tab. 1. Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO Český kras.
Tab. 1. Nature reserves and nature monuments of the Protected Landscape Area Czech Karst.

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO Český kras			
kategorie	název	rozloha (ha)	rok vyhlášení
Národní přírodní rezervace	Karlštejn	1 547	1955
Národní přírodní rezervace	Koda	463,6	1952
Národní přírodní památka	Černé rokle	13,26	1970
Národní přírodní památka	Klonk	8,9	1977
Národní přírodní památka	Kotýz	31	1986
Národní přírodní památka	Zlatý kůň	37,1	1972
Přírodní rezervace	Karlické údolí	214,1	1972
Přírodní rezervace	Klapice	16,2	1988
Přírodní rezervace	Kobyla	20,5	1999
Přírodní rezervace	Kulivá hora	22,2	1972
Přírodní rezervace	Radotínské údolí	130,2	1975
Přírodní rezervace	Staňkovka	44,5	1988
Přírodní rezervace	Tetínské skály	18,1	1974
Přírodní rezervace	Voškov	29,9	1972
Přírodní rezervace	Na Voskopě	31,5	2012
Přírodní památka	Hvíždalka	1,31	1988
Přírodní památka	Krásná stráň	20,2	2003
Přírodní památka	Lom u Kozolup	2	1981
Přírodní památka	Syslí louky u Loděnice	4,7	2010
Přírodní památka	Špičatý vrch – Barrandovy jámy	2,8	1970
Přírodní památka	Zmrzlík	16,4	1988

nedosahovala dnešních rozměrů. První podstatnější zmínky o přírodním bohatství pocházejí z roku 1786 z pera botanika Tadeáše Haenkeho. Již v roce 1914 byla Velká hora na Karlštejnku zahrnuta, bohužel neúspěšně, do návrhu na přírodní rezervaci. Návrh podal Pátý sjezd českých přírodopýtců, lékařů a inženýrů v Praze (VELENOVSKÝ 1914). Ministerstvo vnitra vyhlásilo ochranu Velké hory a okolí až v roce 1932.

Další pokusy o ochranu přírody v Českém krasu byly nějaký čas neúspěšné. Teprve neustále se zvyšující tempo přeměny dochované přírody, zejména její devastace těžbou vápenců, živelný rozmach chatové rekreace, rozsáhlé hospodářsko-technické úpravy pozemků, široká aplikace biocidů v zemědělství i v lesnictví dávaly stále více vyniknout snahám ochranářů. V roce 1950 bylo započato se systematickým vyhlášováním chráněných území (MARŠÁKOVÁ a MOUCHA 1974). Tak byly vyhlášeny státní přírodní rezervace Radotínské údolí (1950), Koda (1952), Karlštejn (1955), Voškov (1972), Karlické údolí (1972), Kulivá hora (1972), chráněné přírodní výtvo-ry Kobyla (1970), Černé rokle (1970), Špičatý vrch – Barrandovy jámy (1970), Zlatý kůň s Koněpruskými jeskyněmi (1972) a postupně další chráněná území.

V tabulce 1 je uveden aktuální přehled všech maloplošných zvláště chráněných území v CHKO. V další tabulce (viz Tab. 3) je přehled památných stromů na území CHKO.

Snahy o celkovou ochranu území byly dovršeny v roce 1972, kdy Státní ústav památkové péče a ochrany přírody připravil podklady a Ministerstvo kultury vyhlásilo výnosem ze dne 12. dubna 1972 chráněnou krajinnou oblast Český kras (SINE NOMINE 1972). Ta představuje ojedinělé přírodní a kulturní hodnoty, které je třeba chránit jako celek. Posláním CHKO je zachování všech unikátů neživé a živé přírody i kulturních a technických památek při rozvoji šetrných forem hospodářského využívání oblasti (HAUSMANNOVÁ et al. 2012).

Ochrana přírody v CHKO v současnosti nabývá díky vstupu České republiky do Evropské unie mezinárodního významu. Ze soustavy Natura 2000, nejvýznamnějších chráněných území Evropské unie, je v CHKO zastoupeno devět evropsky významných lokalit (viz Tab. 2).

Tab. 2. Natura 2000 v CHKO Český kras.

Tab. 2. Localities of "Natura 2000" in the Protected Landscape Area Czech Karst.

Natura 2000 evropsky významné lokality v CHKO Český kras
Karlštejn – Koda
Karlické údolí
Kotýz
Kulivá hora
Mramor
Suchomastský zámek
Radotínské údolí
Štoly Velké Ameriky
Zlatý kůň

Tab. 3. Památné stromy v CHKO Český kras.**Tab. 3.** *Old trees of the Protected Landscape Area Czech Karst.*

Památné stromy v CHKO Český kras
Bubovický dub
Dub Sedmi bratří
Dub u Měňanského mlýna
Dub u Suchomast
Dub na Herinkách
Dub u Vonoklas
Dub u Litně
Lípa u Hlásné Třebaně
Lípy v Mořině
Duby pod Vysokou (návrh na vyhlášení)

4. Správa CHKO Český kras

Správu CHKO Český kras (dále jen Správa) založil v roce 1974 Okresní národní výbor v Berouně. Původním úkolem bylo zajišťovat péči o CHKO Český kras a pokračovat v přípravách na vyhlášení CHKO Křivoklátsko. V roce 1977 došlo k oddělení péče o připravovanou CHKO Křivoklátsko. V roce 1980 byla pro Správu CHKO Český kras zakoupena budova v Karlštejně, ve které byla zahájena činnost v červnu 1981. V Karlštejně sídlí Správa dodnes.

V současné době je Správa součástí Agentury ochrany přírody a krajiny ČR (dále jen AOPK ČR), která je organizační složkou státu. Správa je zároveň podle § 78 zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně

přírody a krajiny v platném znění (dále jen „zákon“) orgánem státní správy. Činnost Správy spočívá ve třech hlavních oblastech.

Státní správa

Správa vykonává státní správu v souladu se „zákonem“ a dalšími zákonnými normami (např. správním řádem). Vydává zejména rozhodnutí a závazná stanoviska týkající se lidské činnosti v CHKO. Vzhledem k hustému osídlení oblasti je obsáhlá územně-plánovací a stavební agenda, zejména vydávání závazných stanovisek o podobě a umístění staveb jako podklad pro rozhodnutí stavebních úřadů a vydávání stanovisek k územním plánům obcí. Tato činnost je nezbytná zejména z důvodu zachování krajinného rázu, který je jedním ze základních předmětů ochrany v CHKO. Správa dále vydává závazná stanoviska pro schválení lesních hospodářských plánů. Hodnotí důsledky koncepcí a záměrů na evropsky významné lokality. Vyjadřuje se k plánům sanace a rekultivace v činných lomech. V neposlední řadě se zabývá ochranou a využitím jeskyní. Na Správě pracují odborníci v jednotlivých oblastech (botanik, geolog, krajinář, lesník, vodař, stavař, zoolog). Všichni složili na Ministerstvu životního prostředí zkoušky ze zvláštní odborné způsobilosti, které je opravňují k vykonávání státní správy.

Péče o území a odborná činnost

Správa se dlouhodobě zabývá konkrétní péčí o přírodní a krajinné prostředí. Od roku 1996 čerpá pro tyto účely finanční prostředky z národních zdrojů (neinvestiční národní dotační programy Ministerstva životního prostředí) i z fondů Evropských společenství.

Veřejnost často a právem kritizuje nedostatky a nepravosti odehrávající se v CHKO Český kras. Málokdo si však všimne a uvědomí, co pracovníci Správy pro přírodu dělají. Úplný vyčerpávající přehled všeho bohužel, co ochránáři v Českém krasu udělali za posledních čtyřicet let, bohužel neexistuje.

V následujících řádcích jsou uvedeny alespoň některé aktivity:

- Obnova a údržba hraničního značení maloplošných zvláště chráněných území a CHKO.
- Budování a údržba návštěvnické infrastruktury v CHKO (naučné stezky – viz Tab. 4, informační tabule).

Tab. 4. Naučné stezky v CHKO Český kras.**Tab. 4.** *Educational trails of the Protected Landscape Area Czech Karst.*

Naučné stezky v CHKO Český kras			
název	délka (km)	počet zastavení	rok otevření
NPR Karlštejn (1. úsek)	10,5	12	1989
NPR Karlštejn (2. úsek)	5	6	1989
Svatojánský okruh	4	11	2004
Zlatý kůň	3,5	11	nová 2007 (původně 1977)
Naučná geologická stezka západní částí Českého krasu	39	17	1999
Vodácká naučná stezka Berounka (CHKO Křivoklátsko + CHKO Český kras)	10	13	1999
Naučná stezka Koukolova hora – Kotýz (na území CHKO Český kras je jen závěrečná část stezky)	4	10	2002

- Likvidace náletových dřevin na významných geologických proflech.
- Zabezpečení vchodů do jeskyní z důvodu jejich ochrany.
- Likvidace náletu a výmladků expanzivních a invazních dřevin (akát, borovice černá, jasan, šípek, brslen, hloh, trnka, ptačí zob aj.) na skalních stepích a teplomilných trávnících s výskytem zvláště chráněných a ohrožených druhů rostlin a hmyzu.
- Sekání luk nebo řízená extenzivní pastva smíšeným stádem ovcí a koz. Zvířata spásají travní porosty (pastviny a stepní trávníky) s výskytem kriticky a silně ohrožených druhů rostlin, jako je např. hlaváček jarní, koniklec luční či rudohlávek jehlancovitý, čímž umožňují jejich další existenci na těchto lokalitách (Foto na titulu časopisu).
- Likvidace nepůvodních a invazních druhů bylin v CHKO (bolševníku velkolepého, křídlatek, slunečnice topinamburu, lupin aj.) postříkem nebo vysekáním.
- Ošetřování památných a významných stromů.
- Výsadba krajinotvorné zeleně.
- Inventarizační průzkumy zaměřené na významné přírodní fenomény.
- Opatření realizovaná za účelem zachování biotopu kdysi běžného, ale dnes velmi vzácného sysla obecného.

Osvětová činnost pro veřejnost a environmentální výchova

Environmentální výchova, tedy výchova týkající se životního prostředí, je zaměřena především na širokou veřejnost. Odborní pracovníci připravují pro zájemce jednodenní program v podobě specializovaných exkurzí v oborech botanika, entomologie, geologie, herpetologie, lesnictví, mykologie, ornitologie, apod. Kromě pracovníků Správy se exkurzí účastní také lektori z odborných institucí. V rámci Evropského dne parků (od roku 2012 Evropského dne chráněných území) připravuje Správa tradičně speciální naučnou stezku v Národní přírodní rezervaci Karlštejn. Správa dále pořádá výstavy, semináře a přednášky. Účelem této osvětové činnosti je, aby lidé získali kladný vztah k přírodě a chovali se k ní ohleduplně.

Studenti středních a vysokých škol zaměřených na ochranu přírody absolvují na Správě již řadu let studentskou praxi, kdy se pod vedením odborníků seznamují s problematikou ochrany přírody a krajiny.

Správa v rámci environmentální výchovy spolupracuje s řadou škol, organizací a institucí, jako jsou např. Přírodovědecká fakulta UK v Praze, Česká zemědělská univerzita v Praze, Střední odborná škola Kostelec nad Orlicí, Církevní střední odborná škola Spálené Poříčí, Správa jeskyní České republiky, Ekocentrum Kavyl, Český svaz ochrany přírody, Česká speleologická společnost, Správa hradu Karlštejn, atd.

6. Závěr

Není pochyb o tom, že unikátní přírodní hodnoty na území Českého krasu je třeba uchovávat a chránit pro příští generace. V tom se jistě shodne naprostá většina obyvatel přilehlého regionu. Otázkou však zůstává – jak? Názory na ochranu přírody jsou v různých dobách různé. Akáty a borovice černé, vysázené za účelem „zkrášlení“ strání zdevastovaných od pastvy před desítkami let, nyní považujeme za nepůvodní invazní druhy a pracně je likvidujeme. Rekultivace lomů se nejprve neprováděla vůbec a lomy přirozeně zarostly a nenásilně splynuly s okolní krajinou. Později se prováděla rekultivace lomů hlavně jejich zavážením. Lom tak zmizel z krajiny a nově vzniklé plochy se využívaly v zemědělství či v lesnictví. Nyní se opět přikláníme k přirozenému vývoji, tedy lomy nezavážet a nechat je přirozeně oživit rostlinnými a živočišnými společenstvy, možný je

i umělý výsev místních rostlin a dřevin. V lesích na vrchu Douthá bylo vymezeno bezzásahové území, kde probíhá samovolný vývoj ekosystému. A tak bychom mohli pokračovat.

Důležité v ochraně přírody nejspíše bude používat zdravý lidský rozum a uvědomit si, že někdy méně je více. Razantní zásahy přírodě rozhodně neprospívají. Na druhou stranu však v dnešním civilizovaném světě nalezeme již jen velmi málo míst, kde do přírody nezasáhla lidská ruka. Dokonce lze konstatovat, že na území Českého krasu již prakticky neexistuje původní panenská příroda. Cílem ochrannářského snažení tedy je udržet rozmanitost a druhové bohatství přírody Českého krasu. Důležité je důkladně poznávat rostlinná a živočišná společenstva na jejich přirozených stanovištích, sledovat změny vývoje a dle situace zabránit jejich zániku či naopak podpořit jejich další existenci.

Zcela závěrem nezbyvá než CHKO Český kras popřát minimálně dalších čtyřicet let příznivého rozvoje a hlavně citlivý přístup nás, lidí.

Literatura

- HAUSMANNOVÁ I., HEŘMAN P., JANČAŘÍKOVÁ I., LOŽEK V. ml. et al. (2012): Čtyřicet let cílevědomé péče o přírodu a krajinu Českého krasu. – *Ochrana přírody*, 67, 2: 2–7. Praha.
- HORNÝ R., TUREK V. (1999): *Joachim Barrande (1799–1883)*. – Národní muzeum: 1–56. Praha.
- HROMAS J. (Ed.) et al. (2009): *Jeskyně*. – In: Mackovčín P. a Sedláček M. (Eds.): *Chráněná území ČR*, svazek XIV. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a EkoCentrum: 1–608. Brno, Praha.
- CHLUPÁČ I. (1999): *Vycházky za geologickou minulostí Prahy a okolí*. Ed. 2. – Academia: 1–279. Praha.
- KŘÍŽ J. (1999): *Geologické památky Prahy*. – Český geologický ústav: 1–278. Praha.
- LOŽEK V., KUBÍKOVÁ J., ŠPRYŇAR P. et al. (2005): *Střední Čechy*. – In: Mackovčín P. a Sedláček M. (Eds.): *Chráněná území ČR*, svazek XIII. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a EkoCentrum: 1–904. Praha a Brno.
- MARŠÁKOVÁ M., MOUCHA P. (1974): – *Chráněná krajinná oblast Český kras*. – *Bohemia centralis*, 3: 4. Praha.
- MATOUŠEK V., JENČ P., PEŠA V. (2005): *Jeskyně Čech, Moravy a Slezska s archeologickými nálezy*. – Nakladatelství Libri: 1–270. Praha.
- VELENOVSKÝ J. (1914): Květena okolí Karlova Týna a sv. Ivana. – *Sborník klubu přírodovědec. v Praze*, 1913, část I. vydaná k V. sjezdu přírodovědců a lékařů v Praze, 5 str.
- SINE NOMINE (1972): *Výnos ministerstva kultury České socialistické republiky ze dne 12. dubna 1972 č. 4947/72-II/2 o zřízení chráněné krajinné oblasti Český kras*.